

MUZEY BOSHQARUVINING ZAMONAVIY MODELLARI

Suyunova Marjona

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti

“Madaniyat va san’at sohasi menejmenti”

Mutaxassisligi 2 – bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada muzey boshqaruvining zamonaviy modellari, ularning mohiyati va amaliy qo‘llanish mexanizmlari yoritiladi. Muzeylar faoliyatini modernizatsiya qilish jarayonida strategik menejment, raqamli transformatsiya, tashrifchilar tajribasiga yo‘naltirilgan boshqaruv, hamkorlikka asoslangan boshqaruv modeli hamda innovatsion xizmatlar tizimining ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, ishlab chiqarish va madaniy meros sohalarida keng qo‘llanilayotgan loyiha boshqaruvi, marketingga asoslangan model, barqaror rivojlanish yondashuvlari kabi konsepsiyalarning muzey ishiga integratsiyalashuv jarayoni ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda milliy va xalqaro tajribalar taqqoslanib, muzey boshqaruvini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Muzey boshqaruvi, zamonaviy boshqaruv modellari, strategik menejment, raqamli transformatsiya, muzey marketingi, tashrifchi tajribasi, innovatsion xizmatlar, loyiha boshqaruvi, barqaror rivojlanish, muzey menejmenti, interaktiv ekspozitsiya, muzey siyosati, madaniy merosni boshqarish, muzeylar tarmog‘i, axborot texnologiyalari.

Zamonaviy muzeylar faqatgina eksponatlar jamlanmasi bo‘lgan madaniy maskan emas, balki ta’lim, tadqiqot, raqamli xizmatlar va ijtimoiy innovatsiyalarni birlashtirgan ko‘p funktsiyali institut sifatida namoyon bo‘lmoqda. Global tendensiyalar fonida muzey boshqaruvini modernizatsiya qilish, raqobatbardosh xizmatlar yaratish va tashrifchilar tajribasini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois muzey boshqaruvining zamonaviy modellari ilmiy hamda amaliy jihatdan chuqur o‘rganishni talab qiladi. Zamonaviy muzeylar faqatgina eksponatlar jamlanmasi bo‘lgan madaniy

maskan emas, balki ta'lim, tadqiqot, raqamli xizmatlar va ijtimoiy innovatsiyalarni birlashtirgan ko'p funktsiyali institut sifatida namoyon bo'lmoqda. Global tendensiyalar fonida muzey boshqaruvini modernizatsiya qilish, raqobatbardosh xizmatlar yaratish va tashrifchilar tajribasini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois muzey boshqaruvining zamonaviy modellari ilmiy hamda amaliy jihatdan chuqur o'rganishni talab qiladi.

Muzey boshqaruvining an'anaviy yondashuvlari. An'anaviy muzey boshqaruvi asosan konservatsiya, jamlanma saqlash, kataloglashtirish va ekspozitsiya tayyorlash jarayonlariga qaratilgan edi. Ushbu modelda boshqaruvning markaziy o'rni muzey rahbari va ilmiy xodimlar zimmasiga yuklatilgan bo'lib, tashrifchilar bilan kommunikatsiya uncha rivojlanmagan edi. Strategik boshqaruv modeli Strategik menejment muzeyning uzoq muddatli rivojlanish yo'nalishlarini belgilashga qaratilgan bo'lib, hozirgi vaqtda dunyo bo'yicha eng samarali boshqaruv konsepsiyalaridan biri hisoblanadi. Strategik rejalashtirish muzey missiyasi, maqsadlari, marketing strategiyasi, raqamlashtirish va moliyaviy manbalarni optimallashtirishni o'z ichiga oladi. Raqamli transformatsiya modeli. Muzeylar raqamli texnologiyalarni keng qo'llash orqali yangi auditoriyalarni jalb qilish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Virtual ekspozitsiyalar, 3D modellash, AR/VR texnikalari, onlayn kataloglar va mobil ilovalar muzey boshqaruvi samaradorligini oshiradi. Tashrifchi markazli boshqaruv modeli. Ushbu yondashuvda muzeyning barcha faoliyati tashrifchilar ehtiyojlari, tajribasi va qoniqish darajasiga yo'naltiriladi. Interaktiv ekspozitsiyalar, ta'limiy dasturlar, inklyuziv xizmatlar, yoshlar va oilalar bilan ishlash tizimlari asosiy o'rin tutadi. Tashrifchi markazli boshqaruv modeli. Ushbu yondashuvda muzeyning barcha faoliyati tashrifchilar ehtiyojlari, tajribasi va qoniqish darajasiga yo'naltiriladi. Interaktiv ekspozitsiyalar, ta'limiy dasturlar, inklyuziv xizmatlar, yoshlar va oilalar bilan ishlash tizimlari asosiy o'rin tutadi. Marketingga asoslangan boshqaruv modeli. Muzey marketingi nafaqat reklama, balki brendlash, xizmatlarni diversifikatsiya qilish, jamoatchilik bilan aloqalar, auditoriyalarni segmentlashtirish va hamkorlik loyihalarini o'z ichiga oladi. Zamonaviy muzeylar o'zini madaniy mahsulot ishlab chiqaruvchi sifatida ko'rmoqda. Loyiha asosida boshqaruv modeli. Bugungi kunda ko'plab muzeylar grantlar, loyihalar, xalqaro dasturlar asosida faoliyat yuritadi. Loyiha boshqaruvi

modellari (PMI, Agile, PRINCE2) muzeylarda ham qo'llanilmoqda. Bu esa resurslar taqsimoti, muddat va natija monitoringini aniq belgilash imkonini beradi. Barqaror rivojlanish (Sustainability) modeli. Muzeylar ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlik tamoyillariga asoslangan boshqaruv tizimini joriy etishni boshlamoqda. Yashil energiya, chiqindisiz ko'rgazmalar, jamiyat bilan integratsiya – ushbu modelning asosiy yo'nalishlaridir. Xalqaro tajriba va milliy model integratsiyasi. Dunyoning yetakchi muzeylari — Luvr, Britaniya muzeyi, MET, Hermitaj — strategik marketing, raqamli xizmatlar va tashrifchi markazli boshqaruvni birlashtirgan kompleks model asosida ishlaydi. O'zbekiston muzeylarida ham so'nggi yillarda raqamlashtirish, kadrlar malakasini oshirish, interaktiv ekspozitsiyalarni joriy etish kabi yo'nalishlar bo'yicha sezilarli o'zgarishlar kuzatilmoqda. Muzey boshqaruvi tizimida xalqaro tajribalarni mahalliy amaliyotga tatbiq etish bugungi kunda muhim strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Jahonning yetakchi muzeylari — Luvr (Fransiya), Britaniya muzeyi (Buyuk Britaniya), Metropoliten muzeyi (AQSh), Ermitaj (Rossiya), Rijksmuseum (Niderlandiya) — o'z faoliyatida zamonaviy menejment yondashuvlari, raqamli texnologiyalar, jamiyat bilan muloqotga asoslangan marketing strategiyalarini samarali qo'llab keladi. Ushbu tajribalarni milliy muzey tizimiga integratsiyalash madaniy merosni saqlash, xizmatlar sifatini oshirish va tashrifchilar sonini ko'paytirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Muzey boshqaruvining zamonaviy modellari bugungi globallashtirish va raqamli transformatsiya jarayonida madaniy merosni boshqarishning yangi sifat bosqichini shakllantirmoqda. An'anaviy muzey boshqaruvi tizimi saqlash, tadqiq etish va ekspozitsiya tuzishga qaratilgan bo'lgan bo'lsa, hozirgi zamonaviy yondashuvlar tashrifchi tajribasini markazga qo'yish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, raqamli arxivlar yaratish, xizmatlar sifatini yaxshilash va barqaror moliyaviy boshqaruvni shakllantirishni talab qilmoqda. Jahon muzeylarida qo'llanilayotgan boshqaruv modellari — strategik menejment, loyiha boshqaruvi, marketing yondashuvi, raqamli menejment va hamkorlikka asoslangan boshqaruv — milliy muzeylar faoliyatini takomillashtirish uchun muhim amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Xalqaro tajribaning milliy modelga integratsiya qilinishi muzeylar faoliyatida innovatsion yechimlar, interaktiv ko'rgazmalar, virtual turlar, raqamlashtirilgan fondlar, ta'limiy dasturlar va tashrifchilar bilan kommunikatsiyaning yangi shakllarini shakllantiradi. Bunday yondashuv nafaqat muzeylarning madaniy-ma'rifiy vazifasini kengaytiradi, balki ularning iqtisodiy barqarorligini oshirishga, jamiyatda madaniy merosga bo'lgan qiziqishni kuchaytirishga ham xizmat qiladi. Umuman olganda, zamonaviy boshqaruv modellari muzeylarni faqat ekspozitsiya maskani emas, balki innovatsion ta'lim, ilmiy izlanish, madaniy muloqot va raqamli meros markaziga aylantiradi. Shu bois, muzey tizimida strategik rejalashtirish, xodimlar malakasini oshirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish kelajak rivojining asosiy omillari sifatida e'tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ivanova T. Muzey boshqaruvi: An'anaviy yondashuvlar. – Moskva: ArtPress, 2018.
2. Kotler N., Kotler P. Muzey strategiyasi va marketingi. – Jossey-Bass, 2008.
3. Parry R. Raqamli davrda muzeylar. – Routledge, 2019.
4. Folk J., Dierking L. Muzey tajribasi qayta ko'rib chiqildi. – Routledge, 2016
6. PMI Standards Committee. Project Management Body of Knowledge.PMI,2021.
5. McLean F. Muzeyni targ'ib qilish. – Routledge, 1997
8. Lord B., Lord G. Muzey rejalashtirish qo'llanmasi. – Rowman & Littlefield, 2012.